

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Druk: Drukkerij „Steenbergen”, Slotlaan 220, Zeist

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

Jezus en Beëlzebul

■ ZO MAAR EEN INVALIDE

Enkele jaren geleden overleed in Amerika Helen Keller — een vrouw die op heel jonge leeftijd doof en blind was geworden.

Doof en blind — moet u zich dat eens even voorstellen: de deuren naar het leven hermetisch toegesloten. En dat op zo'n jonge leeftijd dat ze vanwege haar doofheid tegelijk met stomheid geslagen was. Is het een wonder dat dit kind als een razende tekeer ging en totaal ongezegelijk werd?

Met onvoorstelbaar geduld heeft tenslotte een gouvernante haar leren lezen en spreken, de wereld voor haar opengelegd. Deuren van paleizen en presidentswoningen ontsloten zich voor haar. Op grote congressen hield zij lezingen. En wie haar nooit hoorde spreken, kon kennis nemen van de boeken die zij op haar naam had staan.

Intussen blééf zij doof en blind... En de oorzaak van deze dubbele handicap lag notabene in een aanvankelijk heel onschuldige kinderziekte — met complicaties, zoals we dan hulpeloos zeggen.

■ BEZET GEBIED

De oorzaak van de doofheid en blindheid van de man uit Mt. 12 : 22-30 lag kennelijk ergens anders: hij was door een demon bezeten.

Zelden zal in een vertaling zo treffend de inhoud van een woord zijn geraakt. Bezeten, d.w.z. in het (onvoorwaardelijk) bezit van een ander, een demon: een boze geest heeft bezit van deze man genomen.

Zo'n man is zichzelf niet meer. Zijn ik, zijn persoonlijkheid is lamgelegd door een vreemde, vijandige macht. De bezetene uit het land der Gerasenen antwoordt op Jezus' vraag: hoe is uw naam? met het veelzeggende: mijn naam is legioen, want wij zijn talrijk... (Mc. 5 : 9). Wij! — wie geeft er nu eigenlijk antwoord?!

Met zo'n man, zo'n bezetene komt Jezus nu in contact. Mattheüs vertelt 't er expres bij. Jezus genas ook mensen die „gewoon” ziek, blind, doof, lam of kreupel waren (12 : 13, 15). Maar in dit bijzondere geval gaat het om een bezetene.

In zoverre is deze man een exponent, een uiterst voorbeeld van de situatie van de mens in het algemeen sinds de zondeval: de boze heeft macht over hem. De duivel biedt niet voor niets Jezus de heerschappij aan over al de koninkrijken der wereld (Mt. 4 : 8, 9). Op dát punt van feitelijke macht weerspreekt Jezus hem niet... Waarom zonderen wij echter altijd zo makkelijk Israël hiervan uit? Nooit tevoren horen we van zo'n explosie van duivelse haat als juist in Jezus' dagen...

■ „DES DUIVELS”

't Valt te verstaan, dat de mensen buiten zichzelf waren, toen Jezus déze man genas, toen hij de boze geest had uitgebannen die bij deze man een onderkomen had gevonden.

Mattheüs, noch een van de andere evangelisten, vertelt hoe blij die man zelf was. Hij vertelt hoe de anderen er op reageerden.

't Gros van de mensen kwam sprongsgewijze tot een conclusie in vragende vorm: dit is toch niet de Zoon van David (m.a.w. de Messias)?

Aan de andere kant zijn er de farizeeën — zij lasteren Jezus. Marcus geeft als bijzonderheid dat de laster uitging van schriftgeleerden uit Jeruzalem (Mc. 3 : 22). M.a.w. in Jeruzalem was de Hoge Raad of tot de overtuiging gekomen: Jezus is een trawant van Beëlzebul (ondenkbaar, gezien Jezus' antwoord), of deze laster was welbewust gekozen om Jezus' invloed te neutraliseren en de massa af te schrikken. In elk geval richten zij zich niet tot Jezus maar tot de omstanders. Als Jezus op 't toppunt van zijn Messiaanse glorie is gekomen, bereikt ook de haat der farizeeën een toppunt: een ongehoorde, met recht duivelse beschuldiging. En satan lacht in zijn vuistje wanneer zij de lachende kerk van het O.T. citeren die van Beëlzebul (vliegen-god) Beëlzebul (drek-god) maakte. Wie 't laatst lacht...

■ ONVERDACHTE RECHTSSPRAAK

Maar Jezus heeft hen dóór, kent hun gedachten, en toont zowel het zinloze als het kwaadwillige daarvan aan. Zijn voorbeelden: een koninkrijk (!), een stad, zelfs een huis dat tegen zichzelf verdeeld is, spreken voor zichzelf. Geen zinnig mens kan dit tegenspreken. De duivel is niet gek — eerder is hij listiger dan een mens, dan die mensen die Jezus op dit punt direct moeten bijvallen. De duivel zal zich juist op dit moment er wel voor wachten zichzelf afbreuk te doen.

Bovendien: indien Ik door Beëlzebul de boze geesten uitdrijf, door wien doen uw zonen het dan? Uw „zonen”, uw leerlingen, minstens hun volksgenoten en dus hun eigen vlees en bloed... Zulke duivelbanners waren er (Hand. 9 : 13; vgl. Luc. 9 : 49 v.v.); jóden...

Welnu, zegt Jezus, dézen zullen uw rechters zijn. Beschuldigend zullen zij de vinger uitsteken tegen hun eigen „vaders”: dat is kwaadwillige onzin. Laten zij maar een uitspraak doen! „Geven zij de farizeeën gelijk, dan veroordelen zij zichzelf — geven zij de farizeeën ongelijk dan kunnen zij niet anders dan Jezus bijvallen.”

■ ONGEDACHTE VRIJHEID

Voor 't overige laat Jezus de bevoegdheid — en de resultaten (konden zij ook genezen?) — van deze joodse exorcisten voor wat zij zijn.

Hém gaat het er niet om, zich tegen concurrentie te verdedigen (Mt. 12 : 19; Luc. 9 : 49 v.v.). 't Gaat — en blijft Hem gaan — om de duidelijke heilsboodschap die uit deze wonderbaarlijke genezing naar voren springt: indien Ik (niet door Beëlzebul maar dus) door de Geest Gods (Mt. 3 : 16) de boze geesten uitdrijf, dan is het Koninkrijk Gods over u gekomen!

Wie niet ziende blind en horende doof wil wezen, kan deze simpele conclusie trekken.

Staat Jezus niet aan de kant van de boze geesten maar aan de kant van God (door Gods Geest), dan is 't toch zo helder als de dag wat zij voor hun ogen zien gebeuren: 't koninkrijk van de duivel wordt zichtbaar overwonnen door het Koninkrijk van God!

De oude, oudste, strijd tussen God en de duivel wordt daar voor hun ogen, aan hun voeten uitgevochten — met de mens als inzet. En Góð overwint met vlag en wimpel: de duivel moet zijn bezit (de bezeten mens) prijsgeven.

■ HET RECHT VAN DE STERKSTE

Kennen zij, schriftgeleerden, de Schriften — bijv. Jesaja — niet? Kan aan een sterke de buit ontnomen worden? Kan een kwajongen Wim Ruska zijn portefeuille afpakken? Zullen de gevangenen van wie met recht overwinnaar is, ontkomen (Jes. 49 : 24)? Pas wie de bewoner machteloos gemaakt heeft, kan diens huis rustig plunderen!

Dát is Jezus' zegevierende conclusie: God is en blijft vandaag de sterkste: de duivel gaat op de vlucht, met achterlating van zijn bezit. Kijk die mens daar: zoëven bezeten, blind en stom. Nú vrij — gezond en genezen. Eindelijk weer mens in de echte zin van het woord. Een herboren mens voor wie de deuren van het leven weer opengaan.

Het gaat God om de bevrijding van de mens — wat hier door Jezus gebeurt is zijn antwoord op Genesis 3. God gaat nu de volle buit binnenhalen. Laat niemand meer lasteren of weifelen op dit kritieke moment. Er zijn twee uitersten: met of tegen Jezus — tegelijk vergaderen of verstrooien. Een derde weg is er niet. En de keus is toch duidelijk? Wie kiest als verdwaasde voor het leven de dood, voor de vrijheid de slavernij? Jezus geeft rust (Mt. 11 : 28 v.v.).

KERKELIJK Leven

Christelijke politiek der „Kleine Luyden”

(2)

Dit is het verhaal van de christelijke politieke actie zoals ik die in de eerste decennien van deze eeuw heb beleefd.

Om misverstand te voorkomen moet ik vooraf een paar opmerkingen maken.

Vooreerst deze, dat wat ik nu ga zeggen de weergave is van het beeld dat daarvan in mijn herinnering leeft. Ik ben mij er terdege van bewust dat zo'n herinneringsbeeld in de loop der jaren een zekere verkleuring ondergaat. Ik kan met het oog daarop alleen maar zeggen dat ik mijn best zal doen een zo waarheidsgetrouw mogelijk verhaal te produceren van wat ik als jongen zag en hoorde.

Men moet er voorts rekening mee houden dat wat ik vertel ervaringen zijn die opgedaan werden in een kleine kring in een enkel dorp. Maar ik durf daarbij tegelijk wel zeggen dat wat ik beleefde exemplarisch was voor heel veel soortgelijke milieus. Op grond van allerlei lectuur en persoonlijke contacten ben ik daar volstrekt zeker van.

In de derde plaats: de kring waarover ik het zal hebben droeg een typisch „Afgescheiden” karakter. Mijn beide grootvaders waren als jonge mannen, om het met hun eigen woorden te zeggen, „uit de duisternis getrokken tot Gods wonderbaar licht.” Dat was geschied door de prediking van een paar „Afgescheiden” dominees. Later waren ze ouderling of diaken in een „Afgescheiden” kerk. Ik heb nog heel veel mensen gekend die hetzelfde was wedervaren. De „Afgescheiden” — Chr. Geref. — Kerk moet zo'n honderd jaar geleden een enorme werfkracht hebben bezeten.

☆☆☆

De Afgescheiden kring waarin ik opgroeide had niets van mystiek of „doperse mijding”. Er werd, als het al gebeurde, uiterst sober over het eigen geloofsleven, maar wel heel veel en zeer concreet over de „dienst des HEREN” gesproken. En daarbij manifesteerde zich bij sommigen een werkelijk verbluffende kennis van het Heilige Schrift.

Men leefde voorts, om het met een woord te zeggen dat ik nooit van hen heb gehoord, „existentieel” uit het kruis en de opstanding van Jezus Christus. Of, beter gezegd: uit de gekruisigde en opgestane Heiland. Ik herinner me nog levendig, dat ik als jongen eens een oom van mij bewogen hoorde vertellen — hij kon prachtig vertellen — dat hij een preek had gehoord over het kruiswoord „Het is volbracht” en dat het daardoor voorgoed voor hem was gaan leven dat Christus niet alleen een volkomen verzoening voor al onze zonden had tot stand gebracht, maar ook voor ons alle geboden van Gods wet had vervuld. Hoe reëel en concreet hij dat verstond en beleefde merkte ik later eens toen hij tegen iemand die er bij hem over klaagde dat hij zo weinig echte dankbaarheid in zijn leven bespeurde, opmerkte: „Je moet er maar goed aan denken dat de Here Jezus voor jou óók dankbaar is geweest!”

Een kernwoord in de geloofstaal van deze mensen was de term „vreze des HEREN”. Hoe vaak heb ik niet gehoord dat het in het leven vooral op de „vreze des HEREN” aankomt. Daarmee bedoelden ze allerm minst enige angst voor God, de dood of de verdoemenis. Van zo iets heb ik nooit iets gemerkt. Wat ze met die term aanduiden kan ik misschien het best zo omschrijven: het is een levensinstelling die gekenmerkt wordt door de vrees de HERE verdriet te doen. Of, om het meer positief te zeggen: een leven waarin de

vraag: „HERE, wat wilt Gij dat ik doen zal” leeft.

Je zou het leven van deze mensen kunnen typeren als een pretentieloos, blijmoedig christendom. Het was een leven in evangelische vrijheid.

Ik hoorde dikwijls de namen van „Vader Brummelkamp” en „de oude Gispem”. Voor wie iets van deze mannen weet zegt dat genoeg. Mijn Vader b.v. heeft ons nooit belast met een rij geboden en verboden. Ook niet t.o.v. de zondag. Het klinkt mij altijd vreemd in de oren als renegaten uit de Geref. wereld klagen over het wettische leven dat daarin zou zijn gecultiveerd en waarin ze zouden zijn vastgelopen. Ik heb daar „geen kennis aan”. Mijn Vader leefde ons zonder enige ophef de dienst van Christus voor. En hij hoopte en bad dat wij daar ook toe zouden komen. Als wij eens iets wilden dat naar zijn overtuiging niet dóór de beugel kon zei hij nog al eens: „Je moet je maar eens goed afvragen of de HERE daar blij mee zou zijn.” En zo gaf hij ons wat de „praktijk der Godzaligheid” betreft het volle vertrouwen en, zijnerzijds, de volle vrijheid. Van een „generatieconflict” heb ik in mijn jeugd nooit iets gemerkt.

☆☆☆

In het geloofsleven van de mensen met wie ik in aanraking kwam stond de kerk zeer hoog genoteerd. Maar kerkistisch waren ze allerm minst! Ze onderhielden de beste contacten met „vromen” uit andere kerken. „God heeft zijn volk in alle kerken” was een bekend adagium in hun kring. Maar desalniettemin waren ze toch in hart en nieren „Afgescheiden”. Toen mijn grootouders hun zilveren bruiloft vierden — in 1888 — maakte mijn Vader een poëem dat eindigde met de zin: „Wij zijn en blijven Christelijk Gereformeerd”. Maar vier jaar later ging hij toch van ganser harte met „de vereniging van 1892” mee! Want hij hunkerde naar de kerkelijke eenheid van alle gelovigen.

De waardering van de kerk was voor deze mensen ook in hun politieke activiteit van eminente betekenis. Daarom memoreer ik die in dit verband. Als de mensen niet trouw zijn in het leven der kerk kunnen ze dat namelijk ook niet zijn in de politiek! Wie, zo was hun simpele visie, in de vervulling van zijn eerste taak te kort schiet moet onherroepelijk falen in het nakomen van een volgende. Bovendien: mag men op de zegen des HEREN rekenen als men niet trouw is in wat God vóór alles van zijn kinderen vraagt?

Tot die trouw in het leven der kerk behoorde vooral ook de geregelde kerkgang. Met bewondering denk ik tegenwoordig vaak terug aan die vele mensen die zonder onderbreken zondag aan zondag, weer of geen weer, drie, vier, soms vijf uur liepen om twee maal „naar de kerk” te kunnen gaan! Ik kan mij niet herinneren dat mijn Vader ooit één kerkdienst heeft overgeslagen. Hij had wat dit betreft 'n zeer eenvoudige theologie. Lang niet zo veelomvattend als b.v. die van Prof. Van Ruler. De zijne kon in deze éne zin worden samengevat: „De Here ziet ons graag in de kerk, Hij woont op de lofzangen Israëls.” Daarmee was voor hem de zaak volledig bekeken en de kous af.

In mijn herinnering leven de zondagen voort als feestdagen. Dat zal misschien ook wel een beetje mee zijn oorzaak vinden in het feit dat Vader met zijn drie jongens in de zomer zondagsmorgens om vijf of zes uur ging wandelen in de prachtige omgeving van ons dorp. We hebben dan ook vaak een wedstrijd in het hardlopen gehouden die hij altijd met glans won.

☆☆☆

Het geestelijk klimaat in deze Afgescheiden kringen was anders dan in de typisch Dolerende. Men was er minder zelfverzekerd

en zelfgenoegzaam, minder aggressief ook, men maakte er zich minder druk met principes, programma's, organisaties en dergelijke. Kreten als: „de ere Gods handhaven op alle terreinen des levens”; „het gaat om de overwinning van „het Calvinisme””; „we moeten komen tot 'n alomvattende wereld- en levensbeschouwing”, lagen hun niet. Ik kan me met een zekere pret voorstellen met wat voor een gezicht ze deze en dergelijke leuzen aanhoorden. Daarop stond zo iets te lezen als: „Nou, nou, dat is niet mis!” Ze zouden van Kuyper, liever dan een rede over „Wij Calvinisten”, een toespraak hebben gehoord over „Wij, arme zondaren.”

De waardering voor Kuyper was bij deze Afgescheidenen ook anders dan bij de Dolerenden. Voor de laatsten was hij de nagenoeg onfeilbare „van God gegeven leider”. Ze zonden zich in zijn grootheid en ervoeren met vreugde hoe ze door hem omhoog getrokken werden uit de door de liberale bourgeoisie verachte, genegeerde en verdrukte volksklasse zo werden weggetrokken uit een reeds tientallen jaren durend isolement en een factor van betekenis begonnen te worden in het volksleven.

De Afgescheidenen waardeerden Kuyper ook hoog. Aan zijn ernst in de strijd voor de goede zaak twifelen zij nooit. Maar zij behielden ten opzichte van de „klokkenist der kleine luyden” hun reserves. In de eerste plaats moesten ze niets hebben van een aantal van zijn theologische constructies. Met name waren ze gekant tegen de theorie van de „veronderstelde wedergeboorte”. Er school in de afkeer daarvan een religieus verzet. Ze ervoeren daarin een soort rekensommetjesgeloof waarvan ze niets moesten hebben en daarin openbaarde zich tegelijk een, veelal onbewuste, aversie tegen „dorre scholastiek” en „dode orthodoxie”. Ook Kuypers strijdmethode, zijn tactiek en polemiëk wekte in hen verzet. Ik hoor nog uitdrukkingen als: „hij is me te glad, te slim”. Met een zekere achterdocht beschouwden ze voorts Kuypers theatrale en diktatoriale optreden in de deputatenvergaderingen. En de manier waarop Kuyper met zijn tegenstanders, soms ook met zijn broeders-opponenten, de vloer aanveegde wekte zonder meer hun afkeer.

☆☆☆

Wanneer ik mij realiseer hoe men in de genoemde milieus in concreto „aan politiek deed” komt mij vóór alles helder voor de geest te staan dat hun politieke activiteit voluit een **geloofszaak** was.

Ze kenden geen geloof zonder politiek zoals dat door veel piëten werd voorgestaan. Ook voor de constructie: geloof met politiek die tegenwoordig veel „linkse jongens” in de kerk in praktijk proberen te brengen voelden ze niets. Evenmin voor politiek met geloof, wereldse politiek met een christelijk vernisje. En wel het allerm minst voor politiek zonder geloof, die zowel door liberalen, als door socialisten, nazi's en communisten wordt gepropageerd.

Neen, hun politieke activiteit was een wettelijk moment in hun geloofsleven. Om het wat deftig te zeggen: het geloof had voor hun besef ook een politieke dimensie. Als iemand de HERE vreest doet hij dat altijd en overal, moet hij dat althans overal en altijd doen. Ook als burger van het Koninkrijk der Nederlanden, als onderdaan van de Koningin moet je steeds vragen: HERE wat wilt Gij dat ik doen zal?

Dit betekende voor hen allereerst het koesteren van een diepe eerbied voor allen „die in hoogheid gezeten zijn”. Het woord uit Rom. 13 dat de overheid in dienst staat van God ons ten goede en dat we ons daarom aan haar moeten onderwerpen, niet slechts om de toorn, maar ook om des gewetens wil, was hun vlees en bloed geworden. De grote eerbied waarmee de Afgescheidenen bij koning Willem I, op wiens bevel en in wiens naam ze soms op beestachtige wijze vervolgd werden, petioneerden, was onder hen traditie geworden. Mijn Vader b.v. werd woedend als hij beledigend of smalend over regeringspersonen, wie dat ook waren, hoorde spreken.

Tot de eerbied voor de overheid behoorde ook en vooral het gebed voor haar. De mannen die door God waren geroepen om het land te regeren hadden een zware taak en, omdat ze zo'n hoge post bekleedden, stonden ze aan velerlei verzoeking bloot. Daarom moest er ook veel voor hen gebeden worden.

Dat was ook uitdrukkelijk door God voorgescreven. Paulus schreef immers: „Ik vermaan u dan allereerst smekingen, gebeden, voorbeden en dankzeggingen te doen voor alle mensen, voor koningen en alle hooggeplaatsten, opdat wij een stil en rustig leven mogen leiden in alle godsvrucht en waardigheid” (1 Tim. 2:1). Als iemand niet trouw bad voor de overheid moest hij maar niet praten over en bezig zijn in „de christelijke politiek”. Want dat was dan allemaal niets dan leugen en huichelarij.

Het ging bij die eerbied voor de overheid over de gehele relatie tot de overheid. B.v. ook over het eerlijke invullen van belastingpapieren. Juist in die „kleine” dingen trad voor hun besef de ernst en waarachtigheid van christelijke activiteiten aan de dag. Ze hadden een diepe afkeer van pose, van lege woorden, van schijnheilig gedoe. Een geliefde uitdrukking onder hen was: „het komt niet op de woorden der zaak, maar op de zaak der woorden aan!”

Met deze eerbied voor de overheid ging gepaard een zeer concrete vrees voor de **macht** van de overheid. Ze hadden in de bijbel goed gelezen welk een ellende een goddeloze koning over het volk Gods brengen kon. Ze kenden de geschiedenis van tyrannen als Nebukadnezar en de Romeinse machthebbers door en door. Ze wisten veel van Philips II en Napoleon. Van sommigen hadden de grootouders onder Koning Willem I in de gevangenis gezeten of waren maandenlang met inkwartiering gekweld. Ze wisten van de „bloed-en-ijzer-politiek” van Bismarck. En de gemene streken van het „perfidie Albion” onder Joe Chamberlain, waarvan de geliefde boerenrepublieken in Zuid-Afrika het slachtoffer waren geworden, hadden ze bijna aan den lijve doorleden. Bovenal: ze wisten uit de bijbel dat in de avondstond der wereldgeschiedenis alle volken in de gruwelijke greep van een werelddictator, de antichrist zouden geraken.

Deze vrees voor een steeds groter wordende staatsmacht dreef deze mensen er toe het volksleven in zijn velerlei verbanden en aspecten zo veel mogelijk uit de greep van de overheid te houden. Daarom deden ze mee in de strijd voor een vrije kerk, een vrije school, een vrije universiteit en vrije sociale en economische verbanden. Daarom waren ze ook huiverig voor overheidssubsidies. Die moesten immers onherroepelijk leiden tot overheidscontrole en vergroting van de overheidsmacht. Ik herinner me nog altijd met plezier hoe ik het in 1921, op een bondsdag van de geref. jongelingsverenigingen te Nij-

megen, meemaakte dat deze vergadering met overweldigende meerderheid besloot een royale, aangeboden rijkssubsidie te weigeren. En ik heb het in 1920 bij de z.g. „gelijkstelling” van openbaar en bijzonder onderwijs meermalen horen zeggen: Dit kon wel eens het einde zijn van de „vrije”, misschien zelfs wel van de christelijke school!

Wat deze vrees ongedrond?

☆☆☆

Ik moet hier stoppen. Ik had gedacht mijn verhaal in dit artikel te kunnen afmaken. Maar dat ging niet. Daarom: tot volgende week D.V.

C. V.

Van de gavel in de greep!

Het is langzamerhand wel aan ieder bekend dat er in de R.K. en de Ned. Herv. Kerk een enorme spanning is ontstaan tussen de „leiding”, beter gezegd de „regering”, zo niet „diktatuur” van deze kerken en de plaatselijke parochies of kerken met de leden daarvan.

Ten opzichte van de Roomse Kerk is dat overbekend. Ieder weet van de benoeming van bisschop Gijzen, het „uitstellen” van de Algemene Pastorale Raad en van de pauselijke decreten over het huwelijk. Het „kraakt” in de pauselijke kerk.

Maar ook in de Herv. Kerk begint deze zelfde spanning langzamerhand tot hoogspanning uit te groeien. Onlangs verscheen een brochure waarin dat angstig duidelijk aan de dag treedt. Ze heeft tot titel „Om de Kerk” en is door 50 vooraanstaande hervormden in het licht gezonden. Die behoren tot verschillende „modaliteiten”. Ik citeer daaruit deze (kern)zin: „Vol verdriet en verontrusting zien wij hoe onze kerk dreigt vast te lopen, de generale synode is in opspraak, om haar heen verdikt de bureaucratie en de afstand tussen de synode en de plaatselijke gemeente is onmetelijk groot geworden.”

Dit is een vernietigende uitspraak. Ze is als een schreeuw van mensen die stukken in een bureaucratische hiërarchische atmosfeer.

In reactie op dit verschijnsel — in de synodaal) Geref. Kerken is ditzelfde fatale proces ook al een eind weegs op gang gekomen — zien we nu dat veel christenen zich formeel of feitelijk van een kerkelijk instituut los maken en op een of andere manier een „vrije kerk” gaan vormen. Soms zonder „ambtsdragers” — er is immers alleen maar

het „ambt der gelovigen...!” — maar in ieder geval zonder „kerkverband”. Dergelijke „kerken”, „groepen”, „kringen” rijzen tegenwoordig als paddestoelen uit de grond.

Er is iets ongelofelijk tragisch in deze gang van zaken. Ze is als reactie op een kerkverwoestende hiërarchie en bureaucratie volkomen begrijpelijk. Maar ze is fataal. Wie iets van de kerkgeschiedenis kent, weet dat daar in misschien geen triester hoofdstuk is dan dat over die z.g. „vrije kerken”.

In het begin bloeien ze soms geweldig. Men is het zo heerlijk eens. En er is zo'n fijne gemeenschap. Vaak waren ze ontstaan om een bijzonder begaafde prediker.

Ik heb in de loop der jaren de geschiedenis van heel veel vrije kerkennagegaan. Er was in de vorige eeuw een bloeiende vrije kerk in Middelburg. In Amsterdam waren er verscheidene o.a. die van Jan de Liefde die een enorme bloei beleefde. Er was er een in Ermelo van ds Witteveen, in Heerde van een ds Veldman en nog een aantal andere. Ze zijn **allen** na een droeve geschiedenis van onderlinge ruzie, geesteloosheid, verzwakking van de gemeenschap roemloos ondergegaan.

Een tijd geleden las ik een dik boek over de geschiedenis van de gemeenten der Weddopers, niet van de „revolutionaire” à la Jan van Leiden, maar van de „stille”, volgelingen o.a. van Menno Simons. Het was één eindeloze historie van ruzie, twisten, soms zeer kleinzielige, en van scheuringen! Als het in één van de vele groepjes een poos goed ging kwam dat alleen omdat een krachtige persoonlijkheid — al bekleedde hij geen „ambt” — de touwtjes stevig in handen hield!

Weet men dat er in geen sector van de christenheid meer verdeeldheid is en groepjes zijn dan in de z.g. „Pinkstergemeenten”?

Het is te hopen dat de kerkmensen gaan inzien dat het een dwaas en zondig bedrijf is de „gavel” van de hiërarchie te ontlopen om zich daarna in de „greep” van een of ander „vrije-kerk-praktijk” te storten.

Meer dan ooit is het nodig te luisteren naar de Schrift die ons overduidelijk leert **dat er tussen de kerken van onze Heer Jezus Christus een „verband” bestaat**. Eenvoudig omdat al die kerken Christus tot haar Hoofd en Koning hebben, in allen zijn Geest woont en allen — als ze werkelijk „kerk” zijn — uit en naar Gods Woord leven.

En voorts dat dit zonder meer bestaande „verband” tussen de kerken ook „beoefend” moet worden in een, wat ik zou willen noemen „evangelisch kerkverband”.

C. V.

Stichting Reformatorische Bijbelschool

ROOSTER VOOR HET EERSTE TRIMESTER

(wijzigingen voorbehouden)

Maandag

10.00-11.00 Bijbelstudie Ds Biesma
11.00-12.30 Hebreeuws Ds, Visser

Dinsdag

8.30- 9.30 Bijbelstudie
9.30-11.30 Dogmatiek Dr. Arntzen, Dr. Masselink
11.30-12.30 Engels dhr. van Kampen
2.00- 4.00 Rhetorica Mevr. Baronesse van Slingelandt
8.00 Cyclus lezingen, gegeven o.a. door Prof. Rodemaker, dhr. Milo, dhr. Langerak etc.

Woensdag

8.30- 9.30 Bijbelstudie
9.30-11.30 O.T. exegese Ds. Holwerda
11.30-12.30 Homilethiek Ds v. d. Brink

Donderdag

8.30- 9.30 Bijbelstudie
9.30-10.30 N.T. Grieks Ds. Smouter
10.30-12.30 N.T. exegese Ds. Smouter
2.00- 4.00 Moderne stromingen (voorlopig) dhr. van Kampen
(’s avonds) Muziek dhr. van Ramshorst
Sport dhr. Waagmeester

Vrijdag

8.30- 9.30 Bijbelstudie
9.30-11.30 Nederlands dhr. Vuyk, dhr. van Zaaen
11.30-12.30 Evangelistiek dhr. van Heusden, Dr Wiegeraad

Alle lessen worden gegeven aan de Kerkweg, behalve op donderdagavond

BASIS-LEERPLAN

1. In het onderwijs dat aan de Reformatorische Bijbelschool wordt gegeven staat centraal de bestudering

van de Heilige Schrift. Daarbij gaat het vooral om het leren verstaan van wat de Heilige Geest daardoor in onze tijd tot de mensen zegt.

2. Met het oog hierop wordt van de

leerlingen daarvan allereerst gevraagd een dagelijks persoonlijk en/of in groepsverband cursorisch lezen van de Bijbel.

3. De bestudering van de Heilige Schrift geschiedt vanuit drieërlei gezichtspunt.

In de eerste plaats gaat het daarbij om het kennen en verstaan van de concrete inhoud van de Heilige Schrift. Dat wil zeggen: het gaat daarbij vóór alles om het lezen en interpreteren van de onderscheidene bijbelboeken en gedeelten daarvan. Vervolgens, in nauw verband met het voorafgaande, wordt aandacht geschonken aan de dominerende momenten van de boodschap der Heilige Schrift zoals b.v. koninkrijk Gods, kerk, verbond, belofte, wet, verzoening, gerechtigheid, enz. enz.

En in de derde plaats wordt een overzicht geboden van de geschiedenis der Godsopenbaring c.q. het heil, het verbond, zoals die in de Schrift wordt beschreven.

4. Omdat het bij de bestudering van de Heilige Schrift gaat om het leren verstaan van wat de Heilige Geest tot de mensen van onze tijd zegt, wordt ook een inzicht gegeven in het geestelijk klimaat van onze tijd. Bijzondere aandacht wordt daarbij geschonken aan dominerende geestelijke machten als humanisme, marxisme, anarchisme, existentialisme, vitalisme, historisme, pragmatisme enz. Zo mogelijk ook in de wijze waarop deze in litteratuur, beeldende kunsten, muziek enz. gestalte krijgen.

5. Voorts wordt onderwijs gegeven in de geschiedenis der kerk. Daarbij

zal vooral worden gelet op de strijd van en in de kerk om te leven uit en naar het in de Schrift tot ons komende Woord van God. Hierbij zal ook besproken worden de opdracht van de kerk om door zending, evangelisatie, barmhartigheidsbetoon, kortom door heel haar leven en arbeid, een licht te zijn in de wereld.

6. Een belangrijk onderdeel van het leerprogramma vormt de behandeling van de leer der kerk. Daarbij gaat het er vooral om te laten zien hoe de kerk in de tijd waarin haar confessies ontstonden de Waarheid der Schrift heeft beleden in haar strijd tegen allerlei ketterij. Uiteraard komen in dit deel van het onderwijs ook moderne theologische stromingen en sectarische bewegingen aan de orde.

7. Voor zover dat in het kader van de bijbelschool noodzakelijk en mogelijk is zal voorts aandacht geschonken worden aan psychologische en sociologische vraagstukken. Vooral ook in verband met de huidige verabsolutering van de sociologie en psychologie.

8. Er zal ook onderwijs gegeven worden in het Hebreeuws en het nieuwtestamentisch Grieks. Speciaal met het oog op de lectuur van theologische publicaties en het kunnen werken met commentaren.

9. In het onderwijs zal bijzonder gelet worden op het correcte en duidelijk spreken en schrijven van de Nederlandse taal. Een belangrijk onderdeel daarvan zal zijn het goed kunnen leiden en voeren van gesprekken.

M. DE KLIJN — AMSTERDAM

tussen geloof en skepsis¹⁾

De aanleiding tot Bürki's indringende en veelomvattende studie, is het op hoogst merkwaardige wijze aan het nageslacht overgeleverde dagboek van de Noorse verzetsstrijder Petter Moen die tijdens de Duitse bezettingsjaren van Noorwegen de leider was van de gezamenlijke illegale Noorse pers. Moen werd door de Gestapo gearresteerd op 3 februari 1944 en heeft vanaf die tijd gevangen gezeten tot 6 september van dat jaar, de datum waarop hij per schip naar Duitsland werd getransporteerd. Petter Moen kwam om het leven tijdens de overtocht, toen het schip op een mijn liep en zonk.

Het dagboek werd door Moen met een draadnagel in afzonderlijke velletjes toiletpapier geprikt, en deze papiertjes werden opgerold en achter het toiletrooster in de cel verstopt, waar ze na de bevrijding onbeschadigd werden gevonden nadat een medegevangene die hiervan op de hoogte was na de oorlog de zaak aan het licht had gebracht.

In 1949 werd „Petter Moens Dagbok” uitgegeven en in de daaropvolgende jaren verschenen respectievelijk een Duitse en een Engelse vertaling. Bürki's analyse behandelt vooral die gedeelten van het dagboek die in de eenzame afzondering zijn geschreven (de eerste 78 dagen) maar geeft daarnaast een groot aantal belangrijke uitspraken die later, ja zelfs geheel tegen het eind van de gevangenschapperiode in een gemeenschapsceel zijn geschreven. Zodoende is de ontwikkeling van Moen's denken in gevangenschap in het gedrang gekomen, ten gunste van een thematisch behandelingswijze die Bürki heeft beoogd. Een en ander zou aan de hand van het originele dagboek waarschijnlijk verhelderd kunnen worden en tot het lezen daarvan nodigt deze studie dan ook beslist uit.

■ Bürki's uitgangspunt en „leitmotiv”

Hoofdthema van Bürki's analyse, die uitdrukkelijk géén systematisch-wetenschappelijke verhandeling, of een principiële analyse van het thema geloof en skepsis wil zijn, is het intelligente wiskundig geschoolde rationeel-analyserende denken van Petter Moen zelf dat Bürki als typerend voorbeeld ziet van het moderne intellectuele nihilisme. Deze denktrant reduceert zijns inziens alles wat met het heilige te maken heeft tot in het absurde en staat ten slotte de mens zelf geen levensruimte meer toe, integendeel: vles en bloed worden tot de formule gereduceerd. M.a.w. dit denken vernietigt zichzelf!

In schrille tegenstelling daarmee baseert Bürki zijn eigen vooronderstellingen op enige Bijbelteksten.²⁾ Niet geloven en denken, maar geloven en skepsis, of denken en bijgeloof sluiten elkaar uit. Het zijn de hieraan voorafgaande menselijke grondhoudingen van „dank” en „ondank” waaruit ofwel het geloof en de rede, ofwel ongeloof en onverstand resulteren. Volgens Bürki leidt het vrije nadenken, het open denkmodel niet, maar het afgesloten denken (determinisme) wél tot skepsis, ja tot wanhoop of melancholie. Zo leidt ook het afgesloten geloof tot bijgeloof, waarvan de pathologische vorm de wan is.

Het danken is een menselijke levenshouding, die bestaat uit een levende geloofsgemeenschap met de levende God en die het geveene (het leven) dankbaar aanvaardt, vrijmoedig en toch niet zelfverzekerd.

De ontbindende werking die in de analytische, formeellogische methode zelf ligt (pag. 109) komt voort uit het feit dat zij zich niet beperkt tot wetenschappelijk vastgestelde objecten, maar ook de zgn. levenswaarheden aantast door een nimmer afgesloten proces van reflectie (de herleiding tot het absurde) terwijl zij geen nieuwe levensdoelen schept.

Het is duidelijk dat Bürki het foutieve geloof in de wetenschappelijkheid tracht te ontmaskeren. Hij ziet het als de wereldomvattende mythe van deze tijd en laat niet na

Psalm 31 : 1, 7, 18 en 19

*Op U vertrouw ik, Heer der heren, Gij die mijn sterkte zijt.
Om uw gerechtigheid wil nimmer mij de rug toekeren.
Betoon mij uw nabijheid en stel mij in de vrijheid.*

*Doe mij genadig weer aanschouwen uw liefelijk gelaat — ik ben ten einde raad.
Wek in mijn ziel een nieuw vertrouwen.
Hoe is mijn moed geslonken, het hart is mij ontzonken.*

*Ik voelde mij wel afgesneden, gebannen uit uw oog — Gij waart zo ver, zo hoog.
Maar, Heer, Gij hoorde mijn gebeden.
Gij laat toch wie U smeken uw bijstand niet ontbreken.*

*God slaat de trotsen die Hem grieve, maar steunt met raad en daad
wie zich op Hem verlaat.
Hoopt op den Heer, gij zijn geliefden,
houdt moed, blijft Hem verwachten; Hij schenkt u nieuwe krachten.*

een pedagogisch waarschuwend woord te spreken tot hen die zich scholen in het analyserend objectiverend denken zonder de modaliteiten, uitwerkingen, grenzen en gevaren ervan onder ogen te willen zien. Daarom is Petter Moen voor Bürki méér dan alleen gesprekspartner. Hij is leermodel, ja demonstratiemodel, want door de onverbidelijkheid en de existentiële onherroepelijkheid waarin Moen het conflict beleeft tussen het geloof en de skepsis (pag. 11), is hij voor ons een voorbeeld.

■ De structuur van Bürki's analyse

In Bürki's analyse wisselt de rol die Petter Moen te spelen heeft af, naar gelang de verschillende stilistische methoden die hij voor de afzonderlijke gedeelten hanteert.

In het eerste gedeelte geeft de bondige samenvatting van Moen's gedachten een beeld van de angsten, de wensdromen en de twijfelgevoelens die hem overvallen en blijven achtervolgen. Onder de druk van meedogenloze folteringen heeft Moen al spoedig zijn beide collega's in het illegale verzetswerk verraden en hij weet van schaamte niet waar hij het zoeken moet. Van meet af aan is de teneur van zijn gedachten door dit gebeuren getekend.

Vervolgens vergelijkt Bürki de gedachten van Moen met de situatie van Friedrich Nietzsche, omdat hij juist in Moen het moderne nihilistische levensgevoel blijkt terug te vinden. Dan volgt een meer filosofische behandeling van de verschillende verschijningsvormen van de skepsis in de Griekse Oudheid, waartegenover Bürki het Christelijk geloof plaatst. Aan de hand van een aantal invloedrijke moderne denkers zoals Albert Camus, Bertrand Russell en Sigmund Freud wordt dan manifest hoe de skepsis het denken niet alleen maar ook het handelen radicaal bedreigt en het gehele menselijke bestaan dreigt op te breken en tot innerlijke tegenstrijdigheid doet leiden.

Bürki's therapie is dat, wil men een dogmatische zowel als een kentheoretische verstarring vermijden, het geloof en het denken zich wederzijds bevruchtend tot elkaar moeten verhouden (pag. 117). Hij noemt terloops het meditatieve denken een doorbreking van het determinisme.

Zijns inziens zijn het juist de voorstadia

van het geloof zoals vertrouwen, hopen, danken en lofprijzen, die een behoedzaam denken mogelijk maken. Maar op dit meest intieme punt aangekomen gaat de beschrijving van Bürki over in een levend getuigenis, dat hij als het ware ensceneert in een drietal gesprekken die hij met Petter Moen in de gevangenis heeft. Zijn slotconclusie die tevens zijn slotwoord is tot Petter Moen luidt dat in het danken de twijfels overwonnen worden. Men behoeft de twijfel niet te vrezan want God is groter dan ons hart.

■ Moen's geestelijke strijd

In het voorafgaande werd getracht de grondtoon van Bürki's betoog te treffen. Nu zal iets nader worden ingegaan op de verschillende onderdelen van zijn analyse.

Petter Moen wordt na zijn folteringen achtervolgd door een overweldigende angst voor mishandelingen en pijn en in een toestand van grote innerlijke spanning bidt hij tot de God van zijn jeugdijaren. Normaal gesproken zouden Moens intellectuele en morele krachten de pijn en angst hebben verdrongen en hij twijfelt er dan ook aan of zijn verlangen tot God wel gerechtvaardigd is.

In deze eerste fase worstelt Moen met de vraag of deze wanhoopssprong van het geloof niet een wensmechanisme is van de ziel, een vraag die hij niet kan beantwoorden. Desondanks voldoen deze psychologische verklaringen hem innerlijk geenszins, maar verlangt hij naar opheldering van buitenaf. Merkwaardig is dat de kalmerende werking die Moen na zijn gebeden ondervindt, niet gelochend wordt, maar dat deze reële ervaringen toch gerelativeerd en zelfs teniet gedaan worden door zijn psychologische verklaringsmotief en door de verschillende interpretatiemogelijkheden die hij zelf ziet (pag. 23). Twee maanden lang blijkt de angst zo fundamenteel dat de wil en de levensmoed, ja zelfs de zinnelijke driften erdoor beheerst worden. De uitweg die Moen vindt, nadat zijn Godsverlangen niet gestild is, bestaat uit de vergaande idealisering van zijn vrouw Bella.

De eerste fase van Moens gevangenschap kan getveerd worden door het conflict dat voor hem bestaat, nml. dat ofwel het geloof aan het denken, ofwel het denken aan het geloof moet worden opgeofferd. De angst is hierbij dan de graadmeter voor de intensiteit

¹⁾ Dr Hans Bürki, Tussen geloof en skepsis, een biografisch/geestes-historische studie. Buijten en Schipperheijn, Amsterdam 1971. Ingenaaid f 10,-, gebonden f 12,50. 136 pagina's.

²⁾ 1 Cor. 4:7, Jer. 9:23-24, 1 Cor. 1:29-31, Rom. 1:21-25.

van dit conflict. („... positief en oprecht zou ik graag door de genade verlost worden... maar ik zie geen andere weg dan die mij door de angst wordt geopend wanneer mijn wetenschappelijk en moreel superego verlamd zijn.” - pag. 30).

Is het aanvankelijk het „intellektuele veto” dat Moen's gebedsleven frustrereert en de twijfels wakker roept omtrent het objectief geldige van de religie, in de tweede fase (wanneer het onmiddellijk levensgevaar is geweest) zoekt Moen naar redenen waarom hij van het geloof is afgesneden (b.v. hoogmoed - pag. 31) en probeert hij zijn denkmechanismen te doorbreken. De angst heeft uiteindelijk tot een dieper besef geleid, dat hij nml. te weinig levensernst heeft bezeten (pag. 37 en 66). Het lijkt erop dat Moen het dilemma tussen het rationele denken en het dogmatische geloof wil opgeven omdat het hem niet verder brengt. Hij ziet niet langer het intellectuele veto (de eisen die het rationele denken stelt) als voornaamste hinderpaal voor het geloof, maar zijn eigen ijdelheid, die zich van de ratio bedient. („mijn ijdelheid is een gevaarlijke vijand voor welke oprechtheid dan ook” - pag. 40). De voosheid van alle psychologische Godsverklaringen wordt onder ogen gezien en Moen realiseert zich dat hij zijn leven nooit meer op de oude voet zou kunnen voortzetten. De ontstellende leegte waarin hij zich steeds heeft bewogen stuit hem nu tegen de borst.

In zijn behoefte tot een geestelijk houvast, ziet hij in dat zich „vernietigende machten” (nihilisme) van zijn denken hebben meester gemaakt (pag. 46), terwijl de burgerlijke moraal als een vernisje bleef gehandhaafd. In deze fase strijden levensdrang en doodsdrijf om de voorrang — in Moens termen geldt dit de beslissing voor Christus of Hamlet — een beslissing die steeds niet wordt genomen en dus onzeker blijft. Bürki sluit hierbij aan als hij de negatieve en destructieve tendens van het analytische denken vergelijkt met de ziel die, indien zij geen levensdoel meer nastreeft, een destructieve kracht ontplooit. De reden dat Moens zelfvertrouwen is geschokt en dat zijn trots dodelijk is gekwest, is immers dat hij zijn medewerkers heeft verraden en meent het recht op zijn eigen leven verbeurd te hebben. („Ik ga onder in wanhoop... in zelfverachting... in zelfmoord... als mij niet op de bodem van mijn bestaan, ergens vandaan een helpende hand wordt toegestoken” pag. 50). De tweede fase is die van de zelfkritiek, die zich ook uitstrekt tot het recht op het eigen leven!

De derde fase van Moens gevangenschap begint in feite wanneer Moen uit zijn eenzame opsluiting wordt bevrijd en bij twee andere gevangenen wordt ondergebracht. Moens verlangen naar een verlossing van zijn angst, zijn zonde en de dood (pag. 53) blijft ten slotte steken in de ijdelheid en moet zodoende halt houden voor een krampachtige zelfhandhaving. De verandering die Moen zichzelf toewent krijgt geen kans om zijn gehele wezen te beheersen. Zijn zondebesef heeft geen adres — is het dan nog iets anders dan zelfmedelijden? Geestelijk begint deze fase wanneer Moen opmerkt dat hij een zekere moeheid begint te bespeuren ten aanzien van zijn dagboek: over bepaalde zaken wenst hij niet te schrijven. De diepgang van de geestelijke crisis begint een bepaalde vervlakking te vertonen; er is duidelijk een grens bereikt. Het betreft hier Moens beslissing nadat zijn psychologisch inzicht in zijn

morele crisis heeft plaats gemaakt voor een gerijpt zondebesef, en hij iets voorvoelt van de onmetelijke liefde die van God afkomstig is en de mens wordt voorgehouden (pag. 58). Maar... wat is die liefde ver weg!

Moen wordt op 21 april bij andere gevangenen ondergebracht — het is de 78e dag van zijn gevangenschap. Uit Bürki's citaten kunnen we opmaken dat hij kort tevoren in zijn gebeden is gefrustreerd door het gevoel dat hij hier tegenover een bordje „verboden toegang” was geplaatst. Omdat hij het criterium steeds legt bij zijn eigen geloofscapaciteit staat hij de werking van de Geest in de weg. Moens geloof wordt kunstmatig geënt op het geloof van zijn vader en moeder, die hij beiden vereert, maar in hun dogmatiek niet kan volgen, noch in hun geloofsbeleving. Moen kan deze kloof niet overbruggen en vervalt later in een bitter cynisme afgewisseld door golven van resignatie waarin sprankjes van welhaast vervlogen hoop soms even schijnen op te leven.

De overgang van het bidden naar het vloeken voltrekt zich snel en pijnloos geeft hij toe. Het „innerlijk front” wordt als het ware op sterk water gezet.

Zo hebben noch de gebedsverhoringen, noch het Christusvisioen, dat Moen kreeg op de 32e dag, verheldering en verlossing (van angst en twijfel) kunnen bieden en moet Moen uiteindelijk berusten in een bittere filosofie van zichzelf door het leven slaan, (pag. 72) omdat hij bewust afwijzend stond tegenover de persoonlijke bekering.

■ Bürki's evaluatie van Moens dagboek

Even voorbijgaand aan de vergelijking met Nietzsche, de klassieke skepsis en het denken van Camus e.a. wil ik kort memoreren hoe Bürki afsluitend op de door Petter Moen opgeroepen problematiek ingaat.

Over de persoonlijke situatie van Moen zelf is hij positief. Volgens hem heeft Moen een werkelijke Christus-ontmoeting ervaren en de nieuwe mens is geboren. Maar de weg van het geloof kon niet bewandeld worden omdat de hulp van buitenaf — medemensen die God tegemoet gekomen was — ontbrak, evenals de tijd zelf. De laatste levensogenblikken van Moen ontglippen ons, dit blijft uiteraard een zaak van de bevrijde gevangene en zijn God. Maar volgens Bürki was Petter Moen op weg tot God.

Ten slotte geeft Bürki een aantal antwoorden in de gefingeerde gesprekken die zich in de gevangenis met Petter Moen afspelen. Hij is allereerst van mening dat er misverstanden uit de weg moeten worden geruimd. Vervolgens dat de mens als zodanig en niet door omstandigheden een leugenachtig wezen is; m.a.w. Moen zou zijn doortrokkenheid van de leugen (zijn onwaarachtigheid) nog niet ten volle doorzien hebben. Het logische verstandelijke denken is volgens Bürki evenzeer leugenachtig. Want het is de logica die Moen in de weg staat om tot de morele erkenning te komen dat Jezus God is (pag. 122) en de vicieuze cirkel van zijn denken bestendigt. Voor Bürki is m.a.w. het analytische denken totaal en principieel zelfs onbruikbaar voor het heil. Toch meent hij niet dat het logisch denken noodzakelijkerwijs moet worden uitgeschakeld. Maar het gaat hem om de vooronderstellingen van het denken, met name het ego dat denkt. Hetwelk Moen de „impliciete grootheid ik” noemt (pag. 125). Het gaat hem om de oprechtheid van de levenswil, die bij Moen steeds eigenmachtig is, en zichzelf tot centrum heeft. Bürki heeft m.i. de kern te pakken als hij stelt dat het erom gaat dat het Bijbelwoord tot Moen moet doordringen, en niet dat Moen in het Bijbelwoord doordringt. In feite dus het zichzelf openstellen, een nieuwe bewustzijnsstoestand, een vorm van meditatief denken. Deze bewustzijnsstoestand zal uiteindelijk resulteren in een nieuwe kijk op het logische denken zelf. Het is het geloof als een bepaalde zijnsstoestand waarin men ten diepste betrokken is op alle levensverschijnselen en tegelijkertijd een innerlijke distantie bewaart, en vrij tegenover staat, onbevangen.

Het is opmerkelijk dat Bürki in deze gesprekken concludeert dat Moen wel openstaat voor de realiteit van het geloof, maar het Woord nog niet met zijn hart heeft aangenomen. Dit moet ook wel de conclusie zijn na alle citaten die Bürki in zijn analyse geeft, wanneer men ze enigszins in een chronologi-

sche volgorde rangschikt. Maar elders meent hij positief dat Moen op weg is naar God, zonder dat hij deze voorbarige conclusie waar maakt aan de hand van concrete uitspraken.

■ Kritische kanttekeningen — scepsis en scepticisme

De vraag die men na Bürki's analyse kan stellen is, of Moens existentiële, morele en ethische problemen werkelijk een sceptische achtergrond hebben, of daarmee verband houden. En ten tweede of de scepsis ook legitiem kan zijn.

Ik meen dat men allereerst een onderscheid moet maken tussen scepsis en scepticisme, of twijfel en twijfelzucht. Twijfelgevoelens zal ieder mens wel kennen, een bepaalde onzekerheid, gebrek aan vastheid met betrekking tot het geloven of het handelen. Twijfel kan ook betrekking hebben op een bepaalde toestand van geestelijke onbeslistheid, in wijsgerige zin, waarbij men zich niet kan uitspreken voor of tegen het een en ander.

Van geheel ander en diepergrijpend gehalte is de „methodische” twijfel, een filosofisch scepticisme waarbij men de waarheid, een absolute norm of een axioma van iets niet aanneemt.

De twijfel is verder meer existentieel bepaald, terwijl het scepticisme een theoretische denkhouding impliceert, die zich verder niet tot levenswaarheden behoeft uit te strekken. Scepticisme in de zin van twijfelzucht heeft meestal betrekking op het afwijzen van religie, filosofie etc. in het algemeen door atheïsten of anarchisten e.d.

Om bij Bürki's negatieve instelling tegenover welke vorm van scepsis ook te beginnen: twijfelen aan het bestaan van de waarheid als zodanig, of twijfelen aan de menselijke mogelijkheid tot het kennen van de waarheid, zijn geen vormen van twijfel, maar van twijfelzucht. Deze uitspraken leiden tot de menselijke wanhoopssituatie omdat de zinvolheid van het leven principieel onmogelijk is geworden. Een subjectieve ethiek doet daar niet aan af.

Er is hier wel degelijk verband tussen dit scepticisme en het nihilisme. Het scepticisme zou dan namelijk een existentiële twijfelzucht zijn, terwijl het nihilisme de denkt theoretische twijfelzucht zou illustreren. Ik meen dat men wat de scepsis betreft terdege moet nuanceren en behoedzaam moet oordelen omdat Bürki Moen's situatie zonder meer exemplarisch opvat en zijn geestelijke worsteling als een zelf-destructief nihilisme opvat — vandaar de vergelijking met Nietzsche — iets dat m.i. niet zonder meer mogelijk is.

Om te beginnen zou men de scepsis positief kunnen waarderen als het erom gaat aan te tonen dat een absolute zekerheid vanuit het menselijk denken zelf niet te verkrijgen is. Het is daarom zo frappant dat het Petter Moen's analytisch denken zelf is dat hem brengt tot de morele beslissing van de persoonlijke bekering. Het analytisch denken heeft in zijn situatie als zelfkritiek juist ophelderend gewerkt! Hóe Moen nu reageert op de nieuwe situatie is iets dat niet langer een intellectuele kwestie is, maar een morele, een ethische zo men wil, in religieuze zin.

(In Bürki's gedachtengang komt het erop neer dat Petter Moen zijn analytisch denken niet als een gave van God interpreteert en Hem dankend tegemoet treedt. Het is Moen's ijdelheid die hem deze stap verhindert.)

Ik zou ook graag het scepticisme van de Grieken als illustratie willen gebruiken om aan te tonen dat de existentiële en de denkt theoretische scepsis niet persé uit elkaar voortvloeien, of elkaar tot gevolg hebben, ook al is een innerlijk verband niet uitgesloten. De Griekse sceptici maakten een strenge scheiding tussen hun wetenschappelijke theorie en de praktische ethiek. Hun scepticisme was het er juist om te doen een algemeen verbreide positivistische wetenschapsopvatting te bestrijden en de nadruk te leggen op de persoonlijke ethiek. Zolang het daarbij inderdaad ging om een verzet tegen een dogmatische, onpersoonlijke en abstracte wetenschapsopvatting — immers wat was het belang van de objectiviteit vergeleken met het nut, zo redeneerden zij — en zolang men van het eigen denken niet wederom een systeem maakte, kon men nog waardering koesteren voor hun pogingen.

De verhouding van de mens tot de polis — ofwel: de mens in zijn sociale verhoudingen gold hun primaire belangstelling. Het positieve van hun scepticisme zie ik hierin dat zij zich kritisch opstelden tegen vermeende zekerheden. Men krijgt haast de neiging om de fundamentele grondinstelling waar Bürki over spreekt, nml. de dank en de ondank, uit te breiden tot een meer karakterologische benadering. Een absoluut gehandhaafd scepticisme zou dan b.v. een uitvloeisel kunnen zijn van een pessimistische of melancholische gemoedsgesteldheid, terwijl een relatief scepticisme niet zichzelf tot doel heeft, en dan ook geen ondermijnende maar een meer instrumentele functie krijgt. Dit als tegenwicht tegen een dode verstarde traditie, wetticisme, liefdeloosheid, sleur, routine etc. Het doorbreken van bestaande denkkaders kan en mag een creatieve en positieve bezigheid zijn.

■ Sceptis of geloofsaanvechting

Nu wil ik niet het hoofdpunt van mijn kritiek tegenover Bürki's analyse bepalen bij deze nuanceringen en onderscheidingen. Ook niet bij het feit dat hij het logisch-analyserend denken herhaaldelijk diskwalificeert, ook al geeft hij (pro forma) aan dat men het niet moet uitschakelen.

Fundamenteel lijkt mij, dat juist vanwege het wegvallen van het onderscheid tussen sceptis en scepticisme, de twijfel **binnen** het geloofsleven niet ter sprake komt.

De Bijbel spreekt niet over sceptis, maar over verzoeking, aanvechting van het geloof. Binnen de levende geloofsgemeenschap met God kan een kortsluiting optreden, zich een crisis voltrekken, een zekerheid ontglippen. Dat is dan ook de reden waarom Christus voor ons blijft bidden: opdat ons geloof niet bezwijkt. (vgl. Lucas 22:31 e.v.)

Het is duidelijk dat hier de verzoeking wordt beschreven binnen het geloofsleven. Christus biedt ons hier voldoende troost en steun. Ook in Hebrëen 2:18 en 4:15 worden wij wat dat betreft nog verder gesterkt.

Christus is ons wat deze verzoeken en beproevingen betreft vóór gegaan, echter zonder te zondigen.

Maar behalve het feit dat de beproevingen en verzoeken reëel zijn en ook duidelijk een plaats hebben gekregen in het ene gebed dat Christus ons heeft geleerd (vgl. Mattheüs 6:13), leren we ook dat deze beproevingen een duidelijke functie hebben in het geloofsleven.

Jacobus schrijft in zijn brief 1:2 e.v. dat de beproefdheid van ons geloof **volharding** uitwerkt.

Het is dus niet alleen zo dat een aanvechting ons geloof kan verdiepen — we zagen reeds dat ook buiten de religie de sceptis tot fundamentele zelfkritiek en levensoprechtheid kan leiden — het kan ons geloof ook versterken.

Deze positieve „sceptis” heb ik bij Bürki gemist.

Als men het gebed van Petter Moen in de door Bürki geselecteerde citaten vergelijkt met de psalmen van David wordt openbaar waarin het verschil nu eigenlijk is gelegen.

David is niet bevreesd voor vervolgingen (ook al noemt hij zijn vijanden keer op keer) of lichamelijk lijden, hij is bevreesd voor Gods oordeel.

David zoekt niet naar een Godservaring als empirisch bewijs om te kunnen geloven, maar erkent ten volle Gods geboden die hij in zijn levenswandel wil gehoorzamen. David stelt niet zijn eigen persoonlijk heil centraal, zoals Moen doet, maar het gaat hem om Gods eer.

Daarom zou ik afsluitend willen opmerken, dat Bürki — hoe wáár het op zichzelf genomen ook is dat het leven uit de dank (zegging) of de lof (prijzing) een fundamentele levensaangelegenheid is — vergeet te vermelden dat men dan toch éérst door het geloof moet zijn aangeraakt, wil deze dank tot uitdrukking komen.

VIERHOUTEN — D. W. L. MILO

De kerkelijke werker

Toekomstbeeld

De Stichting Reformatorische Bijbelschool te Zeist is met haar werk begonnen. Dat gebeurde dinsdag 12 dezer in Zeist tijdens een zang- en gebedsamenkomst. De initiatiefnemer en voorzitter, broeder G. v. Oord van Zeist, sprak het openingswoord: vroom, brabants bont en hartelijk. Prof. dr ir H. v. Riesen leverde een toespraak als middenmoot, waarbij hij herinnerde aan Gideon. Het slotwoord was van prof. dr W. van 't Spijker die, hierbij aansluitend, de klemtoon legde op het „in deze kracht”. Dit alles wil zeggen dat de kleine Bijbelschool al haar kracht en hulp alleen van God verwacht. Zo kiest zij welgebaande wegen.

Niet vergeten werd de leden van de raad van advies voor te stellen, alsook de leraren en de leerlingen. Bizondere aandacht kreeg de man, die voorlopig voor 1 jaar de leiding van de school op zich nam: de jeugdige Piet van Kampen, afkomstig uit de Youth for Christ. Tussen veel samenzang door werd muziek en zang geleverd (die soms evangelisch, soms muzikaal op goed niveau stond) door diverse jongelui, zowel uit de Youth for Christ als uit „de bevriende concurrentie”.

Die laatste term gaf de sfeer al aardig aan. Er was een hartverwarmend christelijk contact. Dat bleek al in de ruime pauze: je moest soms op je spiekbrieftje kijken, om te weten uit welke hoek je broeder of zuster kwam. Hier nu eens geen oecumenisch gescharrel, waarbij iedereen tegen ieder vriendelijk doet maar met behoud van eigen oogkleppen; hier proefde je de band in Christus. Hier was de wil om tesamen en in vereniging iets te doen, wat vandaag broodnodig is. Hier werd gerekend met de komst van het koninkrijk Gods.

Grote belangstelling natuurlijk, zowel voor leerlingen (meer dan 10 dagcursisten en bijna 70 weekendcursisten) als voor leraren (uit alle vakjes, ambachten en denominaties). Het begint duidelijk te worden, dat we vandaag geen theologische stoomcursus nodig hebben — maar brede Bijbelkennis; niet zo zeer theoretische vakwetenschappelijke vorming als wel praktisch te verkopen kennis om het evangelie aan allen te brengen.

Zo staat daar in Zeist de Reformatorische Bijbelschool: eenzaam maar niet alleen. Aan de ene kant wordt zij geflankeerd door de Evangelische Bijbelschool te Doorn (Maranatha-Beweging) die zich met name voor het buitenkerkelijke werk interesseert. Aan de andere kant staat het Bijbelinstituut van Huis ter Heide, dat wél kerkelijke werkers oplevert. Maar onze Reformatorische Bijbelschool heeft zich in haar opzet bewust gebonden aan de belijdenisgeschriften van de gereformeerde gezindte; als enige van de drie. Zij hoopt binnen enkele jaren haar leerlingen te kunnen afleveren.

De eenjarige dagschool is bedoeld om ouderlingen en diakenen de nodige Bijbelkennis bij te brengen; is ook een uitstekende scholing voor aanstaande predikantsvrouwen. Of een geschikt overgangsjaar voor jongelui, die straks in militaire dienst moeten en daarna academische scholing in het vooruitzicht hebben.

De tweejarige cursus is geschikt voor jonge mensen, die het jeugdwerk willen gaan lei-

den; of verder willen studeren in inrichtingen voor groepsleider.

De volledige driejarige scholing is bedoeld voor de kerkelijke werker: de evangelist, zendeling, godsdienstonderwijzer, hulpprediker, catecheet.

—o—

Hoe gaat die „kerkelijke werker” er uitzien, denkt u?

Om te beginnen moet hij iemand zijn, die weet wat er te koop is; die deze tijd verstaat en die wil leren door het geloof in Christus recht op te blijven staan in de branding. Hoewel hij dus midden in deze wereld staat, en niet wereldvreemd mag zijn, moet hij zich bewust zijn dat hij niet van deze wereld is. Hij moet wel terdege op de hoogte zijn van de geloofsverslindende moderne filosofieën en moet hiertegen uit zijn grote bijbelkennis verweer kunnen bieden; maar hij moet niet beladen zijn met die specifiek theologische studiën, die het doel voorbijschieten omdat ze onvoldoende op de tijdsproblemen zijn gericht. Hij mag niet steunen op de verouderende predikantenstatus (relië van de vroegere medicijnman) — maar hij zal realistisch moeten zijn (zoals verscheidene jongere predikanten onder ons dat verstaan).

Aan de andere kant streeft de kerkelijke werker naar een meerdere of mindere financiële onafhankelijkheid. Hoewel de Schrift zegt dat zij die het evangelie bedienen hiervan ook mogen leven, is de droevige praktijk zo geworden dat een kerkelijk werker sterker staat naarmate hij minder financieel gebonden zit. Zoals ook Paulus zich beroemde, dat hij de meeste gemeenten geen geld heeft gekost; zodat zijn woorden meer kracht hadden.

De jongste kerkgeschiedenis heeft ons geleerd, dat predikanten binnen 25 jaar twee maal brodeloos dreigden te worden indien zij hun geweten en Gods Woord lieten spreken. Wanneer predikanten in hun visie op algemeen aanvaarde inzichten dreigden af te wijken van de grootste gemene deler, zagen zij hun positie en hun eer, hun gezin en hun inkomen, hun pensioen, hun sociale plaats en hun levensgeluk op de tocht staan. Dit mag niet weer gebeuren: want hierin steekt een grote bedreiging voor het vrije evangelie. Wij zouden jonge kerkelijke werkers geen vrijbrief willen geven voor afwijkingen van de leer. Maar we moeten er hen tegen beschermen, dat zij zozeer aan den financieëlen koorde gebonden zouden raken, dat hun geweten gevaar zou lopen.

Die meerdere of mindere onafhankelijkheid is namelijk op verschillende manieren te bereiken. Een kleine kerk kan een predikant beroepen voor een halve week; voor de andere helft kan deze man voor rekening komen van een andere „werkgever”, die hem voor studentenwerk inzet. Iemand kan boekhouder zijn voor halve dagen en evangelist voor de rest van zijn tijd. Iemand kan huismoeder worden en een kerkelijk ambt bekleden (diakones bijvoorbeeld of voorzitter van een praktische vrouwenkring). Iemand kan parttime ambachtsman zijn en zich tevens wijden aan de middernachtzending. Iemand kan godsdienstleraar bij Mavo of Havo worden en 's avonds catechisaties geven in een vacante kerk. De combinaties zijn talloos. Bij de opleiding voor Spaanse evangelisten, zoals de kerk van Rijswijk Z.-H. reeds jaren voert, ging men aanvankelijk uit van parttime jobs, dat is: betrekkingen voor een deel van de dag, die een (goed) deel van de inkomsten garanderen. Ook elders in het buitenland bestaan kerkelijke werkers, die hun rol spelen in de maatschappij; maar tijd, kracht en gelegenheid overhouden om huis- en ziekenbezoeken te brengen of bijbelkringen en catechisaties te leiden.

—o—

En hier zien we rijke mogelijkheden voor onze kerkelijke werkers. Wanneer deze mensen, vrouwen en mannen, gevormd en begeleid door ervaren predikanten en hoogleraren, een soort middenkader vormen — zijn tal van groeiende mogelijkheden op te lossen. De nood van de wereld, die de nood van de kerken is, vraagt minder om kennis dan om wijsheid; minder om geleerdheid dan om slagvaardigheid; minder om academische spitsvondigheid dan om sociale en religieuze bewogenheid. Onze beste predikanten hebben dat tijdig ingezien: met hen is een nieuw type kerkelijk werker ingeluid.

Persschouw

■ Wie is dr Van den Heuvel?

Zoals we gelezen hebben is tot secretaris-generaal van de Ned. Herv. Kerk benoemd dr Van den Heuvel. Met 32 tegen 22 stemmen.

Hij was voor deze functie reeds eerder benoemd. Maar toen had de groep die hem pousseerde zo'n haast dat ze de kerkordelijke horden die daarvoor „genomen” moesten worden eenvoudig had omgegooid. En daarop was die benoeming onwettig verklaard. Maar nu is de benoeming van dr Van den Heuvel definitief geworden.

De functie van secretaris-generaal is uitermate belangrijk. Wie die bekleedt is daarvoor „vrijgesteld”. Hij zit als een spin midden in het web van het netwerk van de synodale activiteiten der Herv. Kerk met de vele „raden”, commissies enz. Hij wordt wel eens de paus van de Herv. Kerk genoemd. En — hij zit voor het leven. Wie zich realiseert welk een enorme invloed de nu aftredende secretaris-generaal ds Landsman heeft uitgeoefend beseft waarom het gaat. In alle kritieke momenten in de laatste jaren waren het zijn voorstellen die maakten dat de vaak krakende kerkelijke wagen toch weer verder kon rollen.

Het is daarom van belang te weten wie dr Van den Heuvel is.

Vlak voor de dag van zijn benoeming schreef Ir. Van der Graaf het volgende portret van de nieuwe funktionaris.

Hier is het:

Nu de synode zich morgen opnieuw bezig houdt met de benoeming van een nieuwe secretaris-generaal van de Ned. Herv. Kerk zal daar de vraag aan de orde moeten komen: wie is dr A. H. van den Heuvel? Niet in de zin van, is het een aardige man, of een vlotte spreker, of een gevat iemand, of een organisator? Daarover is de vorige keer gesproken.

Maar de vraag: hoe is zijn theologie? kwam niet aan de orde. Dat kon ook niet. De tijd van voorbereiding voor de synodeleden was veel te kort. Drie dagen voor de zitting wisten de synodeleden nog niet dat hij benoemd zou worden, laat staan, dat hij als enige op de voordracht stond. Men kreeg geen tijd om zich in zijn theologie te verdiepen. Daarom is er alle reden om nu de vraag naar zijn theologie aan de orde te stellen. In dit artikel wil ik dit doen aan de hand van een artikel van prof. dr G. C. van Niftrik in **Kerk en Theologie** van januari 1964 en aan de hand van een bijdrage van dr Van den Heuvel in de bundel **Das Glaubensbekenntnis** (Uigave Kreuz Verlag 1967).

Vernieuwingstheologen

Prof. Van Niftrik schrijft in genoemd artikel over de vernieuwingstheologen, zoals de Engelse bisschop Robinson. In dit artikel wordt over dr Van den Heuvel geschreven als behorende tot de Nederlandse vernieuwingstheologen. Prof. Van Niftrik schrijft: 'Als A. H. van den Heuvel in Hervormd Nederland van 16 november 1963 een bladzijde van het oecumenisch dagboek schrijft, krijgen we te horen, dat de preek moet worden vervangen door een echt gesprek, dat de gemeente samen voert naar aanleiding van wat haar in de week bezig houdt: dat ons gezangboek vermoedelijk moet worden weggegooid, omdat daarin geen lied voorkomt over arbeiders, economie en vijfdaagse werkweek, en dat er eigenlijk niets, maar dan ook niets kan blijven bestaan van wat wij nu doen. In het bijzonder voor de theologen moet men oppassen. De sociologen, de beschrijvers en analisten van de werkelijkheid zijn... de grote raadslieden van de gemeente. Zonder hen kan de kerk vandaag helemaal niet meer aan haar taak toekomen.'

Van Niftrik vervolgt even later: 'De vernieuwingstheologen van het slag van Van den Heuvel zijn blij met het lawaai rondom het boekje van Robinson (bedoeld wordt **Honest to God**, het boekje dat zoveel opschudding heeft veroorzaakt; J.v.d.G.). 'Waar ook maar een rel is, daar zou het kunnen zijn dat de totale vernieuwing inzette' (dit zegt Van den Heuvel, die hier door Van Niftrik wordt aangehaald; J.v.d.G.). Want met minder dan een totale vernieuwing kunnen de vernieuwingstheologen niet tevreden

zijn. Hun boeken worden wel gelezen; zij worden ook wel beapplaudiseerd, maar zij zuchten over het feit, dat de totale vernieuwing van kerk en theologie niet begint. Van den Heuvel constateert: 'Men is bereid het oude huis uit te breken, op te schilderen, te verbouwen desnoods, maar de totale vernieuwing, het opnieuw met niets beginnen dat gebeurt niet.' Voor Van den Heuvel is de kerk het probleem, en niet de maatschappij; deze laatste (en opnieuw wordt Van den Heuvel geciteerd, v.d.G.) 'is in de vernieuwingstheologie definitief ontdekt als een laboratorium Gods, waarin Hij Zijn experimenten uitvoert. Heidenen zijn de dragers van de belofte...'. Maar de kerk... hopeloos! 'Misschien moet alles wel tegen de vlakte om nu met het puin wat nieuws te kunnen bouwen' Men moet goed weten: 'de vernieuwingstheologie laat zich niet in de oude kerkstructuren inbouwen en zij die haar aanvaarden weten niet wat ze in de kerk moeten beginnen.' Zelfs in het oecumenisch bedrijf hebben deze vernieuwingstheologen geen plezier meer: al dat angstvallig ontzien van confessionele bijzonderheden!; alsof die in de moderne wereld nog wat reëls zouden kunnen voorstellen! Daarom kunnen de theologische studenten, die door deze vernieuwingstheologie zijn gegrepen, de weg naar het ambt en de pastorie niet meer vinden; zij worden personeelschef of godsdienstleraar aan een H.B.S.'

Tot zover prof. Van Niftrik. In ditzelfde artikel zegt hij, dat de dragers van de vernieuwingstheologie in hun gemeente weinig blij geven van hun liefde voor het kerkvolk, dat zij alleen maar als hopeloos ouderwets kunnen zien.

'Een heilige algemene christelijke kerk

In de bundel **Das Glaubensbekenntnis** schrijft dr Van den Heuvel over de éne heilige algemene christelijke kerk.

Na allereerst te hebben opgemerkt dat in de vijftiger jaren de strijd tussen de anti-kerkelijke atheïsten en de kerk voorbij was, en geloof en ongelooft vreedzaam naast elkaar leefden, zegt Van den Heuvel dat in die vijftiger jaren de kerk intussen nog louter verdedigend te werk ging. Men wilde de strijd tegen de afval, de verwereldlijking. Men wilde opkomen voor het rechte belijden. Men wilde de kerken weer vol hebben. Maar wij, zo vervolgt Van den Heuvel dan, wisten dat die kerk **vernieuwd** moest worden. 'Wij wisten ook dat de wereld anders geworden was; het nieuwe levensgevoel greep ons langzaam maar zeker aan, ook al wisten we nog niet wat we doen moesten. Onze profeten waren die theologen en pastores, die spraken over een hernieuwde arbeid van leken binnen de structuren van jeugdgroepen en zomerkampen, van voorbereidingsgroepen voor prediking en liturgie, van werkkampen voor de wederopbouw van door de oorlog verwoeste kerken.'

Met restauratie zou de zaak niet opgelost zijn. Het gaat om vernieuwing. En dan stelt Van den Heuvel de vraag — uit naam van de vernieuwingstheologen — 'Waarom verdedigt u de kerkvormen zo zeer, waar toch de gestalte van de kerk in de geschiedenis steeds gewisseld heeft? Waarom wordt de plaatselijke gemeente van de verscheurde kerk steeds weer als dé kerk aangemerkt? Hoe kan men gemeente zijn met zoveel leden tegelijk? Waarom worden de leken steeds door de theologen bevoegd? Moeten we feitelijk wel zo veel tijd in de kerk doorbrengen, waar we er toch van spreken dat God de wereld lief heeft? Waar liggen eigenlijk de grenzen van de kerk, liggen ze bij het betalen van de bijdragen, bij het gedoopt zijn, bij het kerkbezoek, bij het geloof, bij de navolging, bij de openbare belijdenis van Christus en Zijn nieuw levens-experiment, of waar?'

En dan zegt Van den Heuvel: 'Waar is de kerk eigenlijk? De oude antwoorden zijn onverstaaenbaar geworden: 'De kerk is daar waar recht bediend wordt.' Juist! Maar waar wordt recht gepreekt en het sacrament recht bediend?'

En dan geeft Van den Heuvel zelf antwoord op de vraag wat en waar de kerk is: de kerk is meervoud (heeft veel gestalten terzelfder tijd), de kerk is niet in de eerste plaats instituut maar gebeuren (God heeft de kerk niet om haarzelf in het leven geroepen maar om de wereld), de kerk is een functie van het apostolaat, van Gods zending in de wereld om de boodschap van 'hoop van een open toekomst, van zege over de onmenselijkheid' uit te zeggen. De structuren van de kerk moeten aan deze functies, met name aan het dienstbetoon aan de wereld, ondergeschikt worden gemaakt. Waar is de kerk dan? 'Waar mensen nieuwe hoop krijgen, waar vriendschap is en offerbereidheid, waar gemeenschap ontstaat en mensen vrij worden.'

Waar men preekt en de sacramenten viert, waar men bidt en zingt en waar toch de mensen zonder hoop blijven, waar toch angst voor de toekomst is en vrees voor elkaar de gemeenschap verstoort, daar is geen kerk maar religieuze vereniging.' En dan: 'De denominatie of de confessioneel georganiseerde gemeente behoort tot de onmogelijkste vorm van kerk-zijn, naar mijn overtuiging. Het zegt momenteel maar weinig of men katholiek, luthers, gereformeerd of methodistisch is...'. Want 'waar een werkelijk ge-

sprek plaats vindt, waar werkelijk over apostolaat en een verantwoordelijke maatschappij nagedacht wordt, daar ontmoeten de geëngageerde personen (vrij vertaald: op de huidige problemen betrokken, v.d.G.) uit alle denominaties elkaar. Het zijn steeds de mensen, die geleerd hebben, dat hun traditioneel-confessionele taal herzien moet worden. Daarvoor hebben ze de anderen nodig, anders kunnen ze nauwelijks uit hun traditioneel gebonden woordenschat breken. Voor hen is de denominatie een hindernis geworden voor de vernieuwing. 'Het enige wat de kerk legitimeert is dat wat het onmogelijk maakt gemeenschappelijk de wereld met haar leven en getuigenis te dienen.'

Conclusies

Uit wat ik tot hertoe summier weergaf kan gevoelig worden geconcludeerd dat Van den Heuvel zich in zijn theologisch denken aansluit bij de moderne vernieuwingstheologen, die een werelds gerichte kerk op het oog hebben, waarin de wereld de agenda voor de kerk voorschrijft. Zo op het eerste gezicht lijkt het heel wat als gezegd wordt dat het niet gaat om restauratie van de kerk maar om vernieuwing. Dat zeg ik méé, maar de vraag is wél hoe men die vernieuwing dan ziet.

Het moet wel opvallen dat Van den Heuvel, als hij spreekt over de ene heilige algemene christelijke kerk, hij systematisch het woord **heilig** vermijdt. Onze belijdenis spreekt over de kerk als over een 'heilige vergadering van ware christgelovigen, al hun zaligheid verwachtende in Jezus Christus, gewassen zijnde door Zijn bloed, geheiligd en verzegeld door de Heilige Geest'. Zó spreekt onze belijdenis over de kerk. Men leze er de artikelen 27 en 29 van de N.G.B. op na en legde daarnaast het artikel van Van den Heuvel en men voelt zich in verschillende denkwerelden. Dat is geen kwestie meer van een nieuw woordgebruik. Dr Van den Heuvel mag pleiten voor een hernieuwde taal, maar laat hij de **zaken** die in onze belijdenis als wezenlijk voor de kerk worden aangeduid, noemen. Over de heilige kerk, die er inderdaad niet terwille van haarzelf is, maar ook niet primair voor de wereld, maar voor God!, zwijgt Van den Heuvel. De kerk is afgezonderd, geheiligd in de wereld en kan zó alleen aan de wereld in haar getuigenis dienstbaar zijn. De eerste roeping ligt in de prediking, de liturgie, waarin allereerst de dienst aan de levende God gestalte krijgt, en waarin het geheiligd worden door de Heilige Geest wordt gewerkt. Het is Van den Heuvels theologie echter alles wereld wat de klok slaat, waarbij algemene bewoordingen als offerbereidheid en menselijkheid schering en inslag zijn, zonder dat deze woorden de geladenheid van de Schrift hebben. En inmiddels wordt niet gerept over de dienst aan de wereld, die hierin bestaat dat mensen worden uitgeroepen uit hun zondige bestaan om zich met God te laten verzoenen. De wereldgerichtheid, die Van den Heuvel bepleit, heeft desastreus gewerkt en de kerk uitgehold. Dat kan niet met genoeg nadruk worden gezegd.

En dan de structuren. Bij Van den Heuvel ontdek je een verregaande relativering van de structuren en de kerkelijke denominaties. Welnu, ik weet ervan dat bepaalde structuren knellend kunnen werken voor de ontplooiing van het geestelijk leven. Maar we kunnen niet zomaar alle structuren en denominaties relativiseren. De Reformatie heeft het Woord herontdekt maar heeft zó óók herontdekt een structuur voor het kerkelijk leven, die wat de ambten betreft, teruggaat op de Schrift zelf. Met de ouderling heeft de Reformatie de Paus schaakmat gezet, heeft Van Ruler eens gezegd. Dat is een diep-ingrijpende zaak, die ook in onze tijd van enorm gewicht is. Als Van den Heuvel zegt: de kerk is daar waar mensen nieuwe hoop krijgen, waar offerbereidheid ontstaat, dan mag dat een kern van waarheid in zich hebben, maar als dat gevolgd wordt door een relativering van de structuren dan moet gezegd: de kerk is daar waar de ambten zijn, waar de ouderling is, die op de leer zit, die toeziet op leer en leven van de gemeente. De kerk is daar waar de tucht is, waar de sacramenten zijn. De kerk bestaat niet louter uit kringetjes van leken, of geëngageerden, maar de kerk heeft bepaald ook een ambtelijke structuur, die voor het **welwezen** van de kerk levensnoodzakelijk is. De theologische visie van dr Van den Heuvel heeft alle elementen in zich om het presbyteriale karakter van onze kerk op z'n minst betrekkelijk te stellen. De relativering van één en ander, zoals dat ook op funeste wijze tot uitdrukking komt in de Nederlandse Raad van Kerken, krijgt in Van den Heuvels theologie vlees en bloed. Daarop wijst zijn overspannen aandacht voor de wereld, ten koste van het 'heilig' zijn van de kerk, zijn overspannen aandacht voor de leek, voor de kringetjes van geëngageerden, zonder dat gesproken wordt over het ambt, en voor zijn ter discussie stellen van de **plaatselijke** gemeente als de eigenlijke kerk.

Tot zover het zakelijke artikel van de hoofdredacteur van „De Waarheidsvriend”.

Ik moet zeggen dat ik nog niet precies weet wie dr Van den Heuvel is.

In het kerstnummer van „Hervormd Nederland” schreef hij namelijk een artikel over de profeet in het Nieuwe Testament. Die was volgens hem „slechts de uitvoerder van het ambt van de hele gemeente. Hij mag een speciale gave hebben om te zien hoe het zich baanbrekende Rijk van God onder de mensen gestalte aanneemt, hij is tegelijk niet meer dan een van ons, die sticht, vermaant en be-moedigt. Hij doet dat — en wij hebben alle-maal wel eens een profeet in ons midden gehad — door ons te laten zien waar, in ons persoonlijke en gemeenschappelijke leven de tekenen van het Rijk zichtbaar worden.”

Volgens dr Van den Heuvel zijn er momen-teel heel veel van dit soort profeten in de wereld werkzaam. O.a. in Oost-Europa. Van den Heuvel zette boven het stukje dat hij daarover schreef: Kleine Stem. En dan volgt er dit:

„Wie de situatie in Oost-Europa heeft gevolgd van de laatste jaren, heeft een **geweldig protest zich zien voltrekken**. De kleine stemmen der profeten hebben rustig doorgesproken. Zij zijn ook gehoord, vooral in het Westen. **Veel van deze stemmen zijn stemmen van hen die zich geroepen wisten door de God van Israël. Ik denk slechts aan Pasternak en Solzenytsin**. Ik denk ook aan de kleine stem van hen die om der wille van de vrijheid hebben geprotesteerd tegen de willekeur en de systeemdwang. Zij zitten hun twee of drie jaar arbeidskamp uit, niet omdat ze gepakt zijn, maar omdat ze door hun gevangenschap zouden getuigen van een hoop die groter is dan de angst.”

Ik zou mijn lezers willen verzoeken dit citaat goed op zich te laten inwerken.

Vooraf de door mij onderstreepte zinnen. Gelijk men weet is Solzenytsin voortgegaan met zijn profetie, zich geroepen wetend door de God van Israël, zoals dr Van den Heuvel verzekerde.

Ondanks de verschrikkelijke risico's die hij daarbij liep.

Een hoogtepunt daarin was de beroemde brief waarin hij de russische kerk op bewogen wijze opriep om weer simpelweg kerk van Christus te zijn zonder hypocrisie of compromis.

Men zou denken dat dr Van den Heuvel dankbaar zou zijn voor dit optreden van Solzenytsin. Was dat nu niet precies wat hij zo bijzonder had geprezen in het kerstnummer van H.N.?

Maar neen, tot verbijstering van velen kritiseerde hij dit optreden van Solzenytsin vlijmscherp en schreef de vernietigende woorden:

„Wat Solzenytsin parten speelt in zijn brief is dat hij de hele (!) discussie over wat het betekent kerk te zijn in een socialistische maatschappij niet kent en niet kan kennen (!) Vandaar zijn oproep om de weg van de eerste christelijke martelaren te gaan en het ontbreken van iedere oproep hoe de Russische kerken positief hun geloof zouden kunnen gestalte geven in een marxistische staat. **Vandaar ook het ontbreken van een verwijzing naar wat de kerken in Oost-Europa aan het communisme hebben te danken.**”

Wanneer een man van de positie als dr Van den Heuvel korte tijd na elkaar de beide geciteerde uitspraken laat afdrucken weet men niet meer wat men aan hem heeft!

Of juist wel? C. V.

KORREKTIE

In ons blad van vorige week zijn in mijn artikel over „De aktuele positie van het diakenambt” bijna twee zinnen in de laatste kolom van pag. 192 midden in uitgevallen. Het geheel moet luiden:

„En dat niet alleen, omdat het staat in het avondmaalsformulier en hij zich zo aan het heilig avondmaal in zijn ambtsdienst verbonden weet. Nee, hij blijft ook de hemel trouw. Want de gaven, die hij uitdelen mag, zijn ten diepste hemelse gaven.” O. M.

INGEZONDEN

D.m.v. dit ingezonden schrijven zij het ons vergund, nog eens extra de aandacht te vestigen op de jaarvergadering van de Geref.-vrijgemaakte Onderwijzers- en Leraren Vereniging (Zie onze advertentie in „Opbouw” van 23 sept.). Vooral omdat we de enige vrijgemaakte organisatie zijn, waarin nog door binnen- en buitenverbanders wordt samengewerkt. Op zaterdag 30 september verwachten we niet alleen de leden onzer vereniging, maar ook andere collega's, schoolbestuursleden, en ouders zijn hartelijk welkom op de middagvergadering, die aanvangt

om 13.30 uur in hotel „Monopole” te Amersfoort, waarop de rector van de Goudase P.A. „De Driestar” zal spreken over „Praktische Onderwijsvragen”. Het Bestuur

STUDENTENLEVEN

Sola Scriptura

Voor het studentendispuut „Sola Scriptura”, uitgaande van de „Civitas Studiosorum in Fundamento Reformato”, hoopt D.V. 4 oktober a.s. om 19.30 uur in gebouw Cunera, Nieuwe Gracht 32 te Utrecht, dr C. Graafland te Amsterdam te spreken over het onderwerp „Bijbelse toekomstverwachting en aards perspectief”.

Belangstellenden zijn van harte welkom.

VGSA

De Vereniging van Gereformeerde Studenten te Amsterdam organiseert ter gelegenheid van haar vijftiëntigste dies natalis een openbare vergadering op vrijdag 6 oktober, waar de sprekers prof. dr B. Goudzwaard en dr G. H. ter Schegget met elkaar en de aanwezigen zullen discussiëren over 'evolutietendenzen in en vormgeving van de moderne samenleving'.

Plaats: Hoofgebouw Vrije Universiteit, De Boelelaan 1105, Amsterdam.

Tijd: Vrijdagavond 6 oktober 20.00 uur.

Inlichtingen: VGSA, Postbus 7077, Amsterdam, tel. 181023.

Iedere belangstellende is van harte welkom.

Ps. 145 : 19

Wij zijn allemaal heel blij met

CHARLOTTE MIRJAM

J. D. Janse
H. A. Janse-Heeringa
Carry, Antheun, Ineke
Ibo, Hans, Annemieke

Haarlemmermeer, 24 september 1972
Aalsmeerderweg 461

CHRISTOPH GIGER

en

NENNA SCHAEFFER

dezen U mede, dat zij D.V. 4 oktober 1972 zullen trouwen.

Huwelijkssluiting zal plaats vinden op het Gemeentehuis te Maassluis om 11.30 uur.

Kerkelijke inzegening zal plaats vinden in „De Ark”, Rembrandtlaan 2, Maassluis om 19.00 uur door Ds. H. v. Tongeren.

Receptie na de kerkdienst tot 22.00 uur in Boerderij Restaurant „De Ridderhof”, Sportlaan, Maassluis.

Walzenhausen, Grund 533
Maassluis, Merellaan 751

Toekomstig adres: Wiesental 539
9036 Grub (S.G.)
Zwitserland

WEZEP

Het Bestuur der Stichting voor L.O. op G.G. te Wezep vraagt per 1 jan. 1973 of z.s.m. daarna een

ONDERWIJZERES

voor het 2e leerjaar.

Van de te benoemen leerkracht zal worden gevraagd, zich te voegen bij de Geref. Kerk (buiten verband) te Wezep.

Soll. aan de secr. W. Boer, Kerkweg 21, Wezep.
Inl. bij F. Leenman, H.d.S., Bovenheigraaf 170, tel. 05207-1544.

De kerkeraad van de vrije Geref. kerk te Wageningen deelt hierbij mede dat ons plotseling ontviel onze trouwe scriba, broeder

A. VOS

in de leeftijd van 75 jaar.

Hij droeg de gemeente een warm hart toe.

A. v. Frankenhuyzen
G. Kuiper

Wageningen, 26 september 1972

Heden nam de Here plotseling van ons weg onze zeer geliefde en zeer zorgzame man, vader, behuwd- en grootvader

ANTONIE VOS

Ridder in de Orde van Oranje Nassau
eerder gehuwd met
Metje Wandrina van Dusschoten

op de leeftijd van 75 jaar.

„Want ik ben verzekert, dat noch dood noch leven, noch engelen noch machten, noch heden noch toekomst, noch krachten, noch hoogte noch diepte, noch enig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onzen Here.”

Kesteren,
J. W. Vos-van Dusschoten
Badhoevedorp,
W. A. C. Vos
R. Vos-Huying
Meppel,
J. Vos
Groningen,
A. W. Kappinga-Vos
G. W. Kappinga
Groningen,
A. M. Vos
H. Vos-Mollema
Kesteren,
J. W. Vos
Bergambacht,
W. A. Verwijs-Vos
J. Verwijs
Nijkerk,
M. W. Oskamp-Vos
G. Oskamp
en kleinkinderen

Kesteren, 26 september 1972
Schenkelhofstraat 1

De teraardebestelling zal plaats hebben op zaterdag 30 sept. a.s. op de Algemene Begraafplaats te Bussum om 2 uur n.m. Voorafgaand zal om 10.30 uur een rouwdienst gehouden worden in de Cunera-kapel, Markt 25 te Wageningen.

Gelegenheid tot condoleren na afloop van de teraardebestelling in de aula van de begraafplaats.

Geen bezoek — Geen bloemen.

Plaats uw familieberichten in dit blad.

**DE STICHTING
GEREFORMEERDE
GEZINSVERZORGING
UTRECHT**

vraagt zo mogelijk per 1 december a.s. een

**Gezinsverzorgsters
en/of
een Gezinshelpster**

Salaris en andere arbeidsvoorwaarden volgens landelijke regeling.

Sollicitaties te richten aan Mevrouw J. van der Leun-Kroon, Julianaweg 161, Utrecht, tel. 883896.